

Dit cruyt heeft langhe bladeren ghelijck dat loock/ maer selden meer dan twee/ ende tusschen desen wast eenen ronden hollen steel ontrent een spanne lanck/ daer op wassen veel geele ghesterrede bloemkens/ diein cleyn dryecantighe bollekens vergaen/ daer in dat saet ley/ die wortel is ront ghelijck eenen Aijeuijn.

Plaetse

Desen Aijeuijn wast tot veel plaetsen van hoochduytschlant/ in sandighe plaetsen/ ontrent den dalen ende waterloopen/ somtijts oock onder die hagen.

Tijt

Desen Bulbus bloeyet in meerte/ ende in Aprill zoo levert hy zijn saet/ ende corts daer naer zoo verdwynt hy/ alzo datmen in den Meye ende daer naer/ noch bladeren noch stelen meer en vint.

Uit het Cruydtboeck van de Vlaamse plantkundige Rembert Dodoens uit 1554

Dit kruid heeft lange bladen zoals look, maar zelden meer dan twee, en tussen deze groeit een ronde holle steel van ongeveer twee decimeter lang waarop veel gele stervormige bloemen groeien die overgaan in kleine driekantige bolletjes waarin het zaad ligt, de wortel is rond als een uitje.

Plaats: Dit uitje groeit op veel plaatsen van hoog Nederland op zandige plekken nabij de dalen en de waterlopen soms ook onder heggen.

Tijd: Deze bol bloeit in maart en april en zo levert hij zijn zaad. Kort daarna verdwijnt hij zodat men in mei en daarna geen bladeren of stengels meer vindt.

Afbeelding: Bosgeelster in de 16e eeuw: een houtsnede uit het Cruydtboek van Dodoens en een 21e eeuwste Bosgeelster in Gelderland.

Geelsterren,

Benno te Linde en Louis-Jan van den Berg
Stichting Berglinde

Het is inmiddels 2010, bijna vijf eeuwen verder in de tijd. Sommige dingen blijken gelukkig onveranderlijk: op de zandgronden in het oosten van Nederland groeit nog steeds Bosgeelster als we in maart of april langs een beek wandelen. We kunnen ons er oprecht over verbazen dat iemand als Dodoens zo lang geleden, zonder de hulpmiddelen waar nu iedereen vrij over kan beschikken (van balpen, laptop, auto tot en met internet), zoveel ecologische kennis over een wilde plantensoort heeft weten te vergaren.

Nederlandse geelsterren

Er waren tot voor kort vier Nederlandse soorten geelster bekend: bosgeelster, scheidgeelster, akkergeelster en weidegeelster. Toch werd er nog zeer onlangs, in 2004, een vijfde geelstersoort gevonden op het landgoed Leyduin bij Bloemendaal: hier bleek spitse geelster te groeien. Spitse geelster is een soort die in Centraal- en Oost-Eu-

voorjaarspracht voor fijnproevers

ropa inheems is. Er is gesuggereerd dat mogelijk de soort hier door de Zweedse plantkundige Linnaeus is aangeplant, de geleerde heeft vanaf 1735 zo'n drie jaar op de Hartekamp in Heemstede gewoond. Dat is inderdaad hemelsbreed maar ongeveer één kilometer van de groeiplek...

Een geheimzinnig plantengeslacht

Geelsterren zijn mysterieus vanwege hun vroege levenscyclus: als in de lente de natuur een beetje op gang komt zijn geelsterren eigenlijk al weer nagenoeg onvindbaar.

Van akkergeelster, een ongeveer

15 centimeter hoge soort, is zelfs lange tijd gedacht dat ze in Nederland was uitgestorven. Toen er van akkergeelster weer een groeiplaats werd ontdekt in Deventer bleek dat er gewoon op de verkeerde plekken was gezocht: akkergeelster groeide niet (meer) in akkers maar op begraafplaatsen (dodenakkers) en in parken. Bovendien had deze soort nog de lastige gewoonte om maar weinig te bloeien: geen bloemen in combinatie met het grasachtige blad maakte het lang een onvindbare soort. Nadat er door de Duitse florakenner Henning Haeupler een determinatietabel voor vegetatieve

geelsterren was gemaakt kwam een ware inhaalslag op gang: enkele plantenliefhebbers bezochten in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw alle mogelijk voor akkergeelster geschikte plekken zoals kerkhoven en parken in het Gelderse en Overijsselse rivierengebied. Het resultaat was dat akkergeelster in het IJsseldal terug is van weg geweest, of natuurlijk beter gezegd waarschijnlijk nooit is weggeweest.

Links: weidegeelster (foto: Machteld Klees)

Rechts: spitse geelster, Leyduin

(foto: Stichting Berglinde)

Een succesvolle geelster

Van de inheemse geelsterren is bosgeelster de gemakkelijkste soort, ze bloeit rijkelijk en verjongt zich gemakkelijk vanuit de zaden, het is de enige geelster die in Nederland vruchtbare zaden produceert. Als wilde plant groeit ze in alle provincies in het oosten van Nederland: van Groningen tot in het zuiden van Limburg. In Drenthe komt ze op de Hondsrug regelmatig voor, vooral in de omgeving van Gieten. Hier groeit ze in houtwallen, gazons, tuinen en berm. In Overijssel en Gelderland groeit ze op een enkele uitzondering na vooral in de beekbegeleidende bossen. De bolletjes en de zaden worden hier door het water verspreid. In Zuid-Limburg is de soort langs de Geul beslist op veel plekken te vinden. Vanwege de vroege en rijke bloei is bosgeelster een geliefde voorjaarsbode. De bolletjes zijn dan ook in het verleden door liefhebbers aangeplant in stinsmilieus in Friesland, Groningen, Drenthe en in Noord- en Zuid-Holland.

De soort blijkt het wonderlijk goed te doen in parken en perken! Nergens zagen we zoveel bloeiende bosgeelsterren als in het Haarlemse park Spaar en Hout.

Een toekomst voor bosgeelster

Doordat de bevolking in ons land nog steeds verder groeit maakt het vroegere halfnatuurlijke landschap plaats voor wegen, woonwijken en bedrijvenparken. Veel wilde plantensoorten zijn voor liefhebbers alleen nog maar te zien in parken, stadsboerderijen en heemtuinen. Voor bosgeelster is dat waarschijnlijk niet eens zo'n ongunstig scenario.

Bosgeelster en Vingerhelmbloem in Spaar en Hout in Haarlem (foto: Stichting Berglinde)

Bosgeelster is in het oosten van het land afhankelijk van het stromend beekwater dat de bolletjes en de zaden meevoert naar plekken waar de soort met veel geluk misschien wel kan groeien. Het gros van de bolletjes en zaden wordt natuurlijk op een ongunstige plek afgezet en gaat ten onder. Langs de beken in Gelderland, Twente en de Geul in Zuid-Limburg groeien eigenlijk steeds maar kleine losse groepjes bosgeelster op de oeverwallen en de beekoevers.

In het volgebouwde Nederland nemen liefhebbers van wilde planten allerlei bolletjes en zaden mee en

verspreiden ze van heemtuin naar heemtuin. De bolletjes worden ingegraven op plekken waarvan verwacht wordt dat de soort het er goed zal doen. De plek wordt zorgvuldig uitgekozen, bovendien is er tegenwoordig een boekenkast aan literatuur beschikbaar over de groeiomstandigheden van inheemse wilde flora.

Het aantal groeiplaatsen dat van bosgeelster bekend is neemt geleidelijk toe, vrijwel steeds was het de mens die voor de verspreiding van de zaden of bolletjes zorgde. Bosgeelster is onder meer uitgeplant in Thijsses's Hof in Overveen, Artis in Amsterdam, het Snouck van Loo-

Geelsterren herkennen

Familie: Liliaceae

Geslacht: *Gagea*

Het determineren van geelsterren is niet altijd eenvoudig, gebruik een goede flora.

Bosgeelster (*Gagea lutea*).

Grondstandig blad, vrij breed, 5-10 mm breed. De top van het blad is kapvormig vergroeid. Bladvoet niet rood gekleurd. Bloemen in een groepje bijeen, meestal 2-7.

Weidegeelster (*Gagea pratensis*).

Eén grondstandig blad, 5-7 mm breed, vaak gevouwen tot een v-vorm. Meestal niet meer dan 4 bloemen. Bladvoet roodachtig.

Akkergeelster (*Gagea villosa*).

In bloei makkelijk te herkennen door de behaarde bloemstengel, helaas bloeit de plant meestal slecht. De grondbladen zijn rond, het schutblad is tot 4 mm breed en gewimperd).

Schedegeelster (*Gagea spathacea*).

De grondstandige bladeren zijn rond en sprietig, de bladtop is vrij sterk afgeknot. Bloemen 1-3. Bladvoet wit.

Spitse geelster (*Gagea minima*).

Bloemdekbladeren toegespitst, bij de andere geelsterren stomp of afgerond. Bloemen alleenstaand of 2-3 bij elkaar. Meestal één grondstandig blad, 3 mm breed en aan de voet rood aangelopen.

senpark in Enkhuizen, het Zuiderpark in Den Haag, de Zumpe bij Doetinchem en het Rosmolenpark in Haarlem.

Beheer van bosgeelster

Om bosgeelster in parken te behouden is gewoon beheer nodig: gazons maaien nadat de planten afgestorven zijn en in de winter blad wegharken van de groeiplaats. Maar ondanks de waardering die we kunnen opbrengen voor de goede smaak en goede zorg van de beheerders van parken en heemtuinen, geraakt worden we eigenlijk vooral door bosgeelsterren die zich onder de moeilijke natuurlijke omstandigheden weten te handhaven langs beken en in bosjes zonder dat er een mens aan te pas is gekomen, net zoals ze bijna vijf eeuwen geleden door Rembert Dodoens werden gevonden.

Weidegeelster en beheer

Weidegeelster heeft een vergelijkba-

re verspreiding als akkergeelster: de soort groeit vooral in het Gelderse en Overijsselse rivierengebied. Hij is hier met name te vinden in grazige vegetaties: in weiland en hooiland, in berm, park en begraafplaats. Grote groeiplaatsen zijn de graslanden op Cortenoever bij Brummen en de Hoenwaard bij Hattem. Fraaie groeiplekken zijn ook de parken op de stadswallen in Zwolle, Zutphen, Deventer en Kampen. Hier groeit de plant vaak onder oude bomen. Het meest geschikte beheer van deze soort in de parken is blijkbaar gazonbeheer, dus maaien na de bloei en in de herfst gevallen blad verwijderen. Verschrallend beheer is voor Weidegeelster niet aan te bevelen: hij doet het namelijk vooral erg goed op tamelijk voedselrijke grond. In het IJsseldal groeit hij uitbundig in geïnjecteerd grasland en in parkjes waar veel hondenpoep ligt. In verdichte gazons kan verticuteren en misschien zelfs frezen kwijnende populaties revitaliseren.

Bosgeelster en speenkruid door elkaar groeiend. (foto: Machteld Klees)

Stichting Berglinde is in 2006 opgericht met als doel een bijdrage te leveren aan het vergroten van kennis van natuur en landschap in Gelderland en het Duitse grensgebied. De stichting tracht dit doel te verwezenlijken door het verrichten van veldonderzoek, het verzamelen van informatie over natuur- en landschapswaarden ten behoeve van beheer en het geven van adviezen over inrichting en beheer van natuur. Beide auteurs zijn in dienst van de stichting. Ze hebben gezamenlijk de verspreidingsatlas 'Atlas van de Flora van Oost-Gelderland' gepubliceerd. Deze atlas is nu voor 30 euro te bestellen: http://home.planet.nl/~linde720/index_bestanden/atlasvandefloravanoostgelderland.htm
Zie ook www.berglinde.nl.